

ทฤษฎีแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับความทันสมัยและการเปิดรับสื่อมวลชนของนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ทำการศึกษาทฤษฎีแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมา เป็นแนวทาง ในการวิจัยดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความทันสมัย
2. แนวความคิดเกี่ยวกับศาสนากับสังคม
3. แนวความคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับความทันสมัย
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชน

แนวความคิดเกี่ยวกับความทันสมัย

สังคมทุกสังคมก่อนมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่เสมอในทุก ๆ ด้าน นับแต่โบราณกาลจนเป็นปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นอาจเกิดขึ้นช้าหรือเร็ว มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการภายในสังคม นักวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้หลากหลายแตกต่างกัน เช่น

Kingsley (1949:622) ให้คำจำกัดความการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ Johnson (1960:626-628) ที่ให้คำจำกัดความไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อหน้าที่ของระบบ และเข้ากับการให้ความหมายของการพัฒนาสังคมของ Rogers และ Svenning (1978:147) ว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคม (Social Change) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้าง (Structure) และหน้าที่ (Function) ในสังคม โดยเกิดได้ 2 ระดับคือ ระดับบุคคล (Individual Social Change) และระดับสังคม (Social System Change) คือ

1. การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล เรียกว่า ความทันสมัย (Modernization) ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคล (Individual) ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมเปลี่ยนแปลงวิถีแบบเก่า (Traditional Way of Life) มาเป็นแบบใหม่ที่มีความซับซ้อนซับซ้อนมากขึ้น (More Complex) มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น (Technologically Advanced) และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Rapidly Changing)
2. การเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม (Social System Change) เรียกว่า การพัฒนา (Development) ซึ่งหมายถึงการที่ความคิดใหม่ (New Idea) ถูกนำมาใช้ในสังคม เพื่อทำให้รายได้ต่อหัวของประชาชนเพิ่มขึ้น (Higher Level of Living) โดยใช้วิธีการผลิตที่ทันสมัยขึ้น (More Modern Product and Methods) ตลอดจนการมีสถาบันสังคมที่ดีขึ้น (Improved social Organization) (อ้างในปรเม สตะเวทิน, 2533:147)

ผ่องพันธ์ นนวิรัตน์ (2521:17) รวบรวมลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ดังนี้ คือ

1. เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และหรือระหว่างมนุษย์และกลุ่มคนนั้น คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงในการกระทำต่อกันของมนุษย์
2. เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หน้าที่ หรือกระบวนการต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและการหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง
3. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อาจเป็นเรื่องใหญ่หรือเล็กก็ได้

Moore (1965:25) นักสังคมวิทยาได้สรุปลักษณะของการเปลี่ยนแปลงสมัยปัจจุบันไว้ว่า คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่ง หรือในวัฒนธรรมหนึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วและสม่ำเสมอ เกิดในลักษณะลูกโซ่ คือมีผลต่อเนื่องกันไปโดยอาจเกิดได้ทุกสถานที่ และปัจจุบันนี้การเปลี่ยนแปลงมักเป็นผลมาจากการวางแผนการไว้ หรือเกิดจากการคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ มาทำในสมัยก่อน มีผลกระทบกระเทือนต่อประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล และหน้าที่ของสังคมอย่างกว้างขวาง คนทุกคนย่อมประสบการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

Rogers และ Shoemaker (1973 อ้างในเสถียร เชยประภัท, 2536:5) กล่าวถึง การพัฒนาซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับสังคมว่า คือการที่ความคิดใหม่ถูกนำเข้าสู่ระบบสังคมเพื่อ เป็นการเพิ่มรายได้ต่อหัวของประชากรให้สูงขึ้น และปรับปรุงระดับการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น โดยผ่าน กรรมวิธีการผลิตที่ทันสมัยกว่า และการจัดองค์การทางสังคมที่มีสมรรถภาพดีกว่าการพัฒนาเป็นการ ปรับปรุงให้ทันสมัยในระดับระบบสังคม โดยในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น มีขั้นตอน สำคัญ ๆ อยู่ 3 ขั้นตอน คือ การประดิษฐ์ (Innovation) การเผยแพร่ (Diffusion) และ ผลที่เกิดขึ้น (Consequence) (เสถียร เชยประภัท, 2535:39)

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เป็ธรรมชาติของมนุษย์ (สุหัตรา สุภาพ, 2522:176-177) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animal) ที่จำต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น และมีปฏิกริยาโต้ตอบสัมพันธ์กัน และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่อกัน คือที่มาของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทาง สังคม ก็คือ การเปลี่ยนแปลงคนนั่นเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เอง เป็นคุณลักษณะสำคัญของ กระบวนการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและ ระดับสังคม (บุญเลิศ สุภคิลก, 2520:8) ซึ่งนักวิชาการ อย่าง M. Millikan และ D.L.M. Blackmer กล่าวไว้ว่า "สิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับการเปลี่ยนแปลง ในแต่ละสังคมก็คือ การที่ประชาชนต้องเปลี่ยนแปลงตัวเอง" (อ้างถึงในเสถียร เชยประภัท, 2526:26-27) ดังนั้นในการพัฒนาระดับสังคมก็คือการพัฒนาบุคคล และหากพิจารณาว่า ความ ทันสมัยเป็นคุณลักษณะที่เป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงตนเองในระดับบุคคลแล้ว การทำให้ ทันสมัยก็คือกระบวนการที่จะนำไปสู่การพัฒนา หรือการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคมนั่นเอง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบเก่า (Traditional Society) ที่เป็นสังคมแบบเกษตรกรรมมาสู่ สังคมสมัยใหม่ (Modern Society) ที่มุ่งพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้าน วิถีชีวิต แนวคิด ค่านิยม ทักษะคติ และความเชื่อของผู้คนในสังคม เป็นผลให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคล หรือกระบวนการทำให้ทันสมัย (Modernization Process) และเป็นกระบวนการที่นักวิชาการ ยอมรับว่าสำคัญในอันที่จะนำไปสู่การพัฒนาในระดับสังคม และระดับประเทศต่อไป

มุมมองที่สำคัญในกระบวนการทำให้ทันสมัยของนักวิชาการย่อมแตกต่างกันไปตามสาขาของตนเอง

Moore (1965:89) ให้คำนิยามกระบวนการทำให้ทันสมัยว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบแบบดั้งเดิมมาเป็นระบบของเทคโนโลยี และมีการจัดการองค์การอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจนกระทั่งมีความมั่นคงทางด้านการเมืองเช่นเดียวกับประเทศตะวันตก

Millican และ Blackmer (1964:26-27) กล่าวว่า "สิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสังคมก็คือ การที่ประชาชนต้องเปลี่ยนแปลงตัวเอง"

Mc Clelland (1967:74-85) นักเศรษฐศาสตร์และนักจิตวิทยา กล่าวว่า คุณภาพของคนที่ทันสมัยขึ้นอยู่กับความรู้จักนึ่งตัวเอง และมีความตั้งใจทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุความสำเร็จ ปัจจัยที่จะทำให้ความทันสมัยของบุคคลหรือของกลุ่มมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อยู่ในระดับสูงหรือต่ำ กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงก็จะเป็นคนทันสมัยมาก และเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) ที่ดีด้วย ในทางตรงกันข้าม ถ้าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ก็จะเป็นคนที่ทันสมัยน้อยและมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการต่ำ ซึ่งเป็นการมองที่คุณลักษณะทางจิตใจเช่นเดียวกับ Anderson และ Shils (อ้างใน Myron Weiner 1966:3-9) เน้นว่าคนที่ทันสมัยจะต้องมีการพัฒนาทักษะและจิตใจ ความคิดสร้างสรรค์

Rogers (1969:27-29) ให้นิยามของคำว่า "Modernization" หรือ การทำให้ทันสมัยว่า หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเปลี่ยนจากการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม (Traditional) มาเป็นแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น มีเทคนิควิทยาการที่ก้าวหน้า และเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตอย่างรวดเร็ว

Chodak ได้จำแนกการทำให้ทันสมัยออกเป็น 3 ประเภท คือ การทำให้ทันสมัยทางอุตสาหกรรม การทำให้ทันสมัยโดยการผสมผสานทางวัฒนธรรม และการทำให้ทันสมัยโดยการปรับปรุงสาธารณูปการต่าง ๆ (อ้างใน Abraham, 1979)

Abraham (1979:5-10) แบ่งการทำให้ทันสมัยเป็น 2 ประเภท คือ การทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจและการทำให้ทันสมัยทางสังคม การทำให้ทันสมัยทางเศรษฐกิจ หมายถึงการยกระดับการครองชีพและมาตรฐานชีวิตให้สูงขึ้นโดยมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีต่าง ๆ มีการส่งเสริมการลงทุน และมีการจัดระเบียบแบบประชาธิปไตย ส่วนการทำให้ทันสมัยทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะ แบบแผน สถานภาพ และบทบาทต่าง ๆ ในสถาบันสังคมเสียใหม่อย่างมีแบบแผน และการทำให้ทันสมัยนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้าง ทักษะคน และกระบวนการ และการเปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่ง จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในอีกสองด้านที่เหลือโดยอัตโนมัติอีกด้วย

Kahl (1968:18-22) ได้สรุปลักษณะทั่ว ๆ ไป เพื่อเปรียบเทียบลักษณะสังคมดั้งเดิมและสังคมแบบทันสมัย ไว้ดังนี้คือ

1. การแบ่งงานกันทำ สังคมแบบดั้งเดิมจะมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากกว่าร้อยละ 70-80 นอกจากนี้จะเป็นผู้ทำงานอื่น ๆ เช่น ช่างฝีมือ นักกฎหมาย พระ ฯลฯ ส่วนในสังคมสมัยใหม่จะมีผู้ทำงานเกษตรกรรมเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น นอกนั้นจะเป็นงานรับจ้าง ทำงานอุตสาหกรรม ฯลฯ
2. การใช้เทคโนโลยีทันสมัย โดยเฉพาะในเรื่องของการผลิต ในสังคมสมัยใหม่จะนิยมใช้วิธีการผลิตแบบใหม่ มีการค้นคว้าวิจัย ส่วนสังคมแบบดั้งเดิมจะใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมสืบต่อกันมา
3. ระดับการกลายป็นเมือง เมื่อเกิดการแพร่กระจายและเกิดการยอมรับเอานวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการเกษตรกรรม จะทำให้การใช้ที่ดินกับการใช้แรงงานคนน้อยลงไป สังคมส่วนใหญ่จะเริ่มกลายป็นเมือง
4. เศรษฐกิจ สังคมแบบดั้งเดิมมีการผลิตระดับพอเลี้ยงตนเองได้เท่านั้นส่วนสังคมสมัยใหม่ มีพื้นฐาน เศรษฐกิจระดับชาติ มีรายได้ต่อหัว และมีการบริโภคสูง
5. การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม สังคมแบบดั้งเดิมมีการแบ่งชั้นทางสังคมระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่าที่ดินซึ่งแตกต่างกันมาก ส่วนในสังคมสมัยใหม่การแบ่งช่วงชั้นทางสังคมขึ้นอยู่กับ การแบ่งงานกันทำ มีการกระจายรายได้ และมีอัตราเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น
6. การศึกษาและการสื่อสาร ในสังคมแบบดั้งเดิมคนส่วนใหญ่จะมีความรู้ต่ำ ส่วนในสังคมสมัยใหม่คนจะรู้หนังสือและได้รับการศึกษาค้นคว้า ระบบสื่อสารมวลชนเป็นสื่อกลางที่จะให้

ข่าวสารและการศึกษาแก่ประชาชน

7. ระบบค่านิยม ซึ่งแบ่งเป็น 14 ประเภทเพื่อใช้เป็นเครื่องวัดว่าบุคคลมีค่านิยมสมัยใหม่เพียงใด ดังนี้คือ

- 7.1 การตื่นตัวต่อการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Activism) เป็นค่านิยมที่ตรงกันข้ามกับค่านิยมแบบเก่า ได้แก่ การเชื่อถือโชคชะตาหรือชะตากรรม (Fatalism) ซึ่งมีปรากฏอยู่ในสังคมแบบดั้งเดิมทั้งนี้เพราะ โครงสร้างของสังคมชนบททำให้คนในสังคมนั้นมีประสบการณ์ที่ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ทำให้เชื่อถือในโชคชะตาส่วนในสังคมสมัยใหม่ คนมักจะมีค่านิยมที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง
- 7.2 การจัดช่วงชั้นของโอกาสก้าวหน้าในชีวิต (Stratification of life chancers) ในสังคมสมัยใหม่ คนทุกคนมีโอกาสก้าวหน้าเท่าเทียมกัน โดยพิจารณาบุคคลจากความสามารถที่เขาประสบผลสำเร็จในการทำงานมากกว่าจะพิจารณาจากพื้นฐานเดิม
- 7.3 การจัดช่วงชั้นของชุมชน (Community Stratification) ในสังคมแบบดั้งเดิม ชุมชนจะถูกปกครองด้วยผู้นำเพียงไม่กี่คน ส่วนสังคมสมัยใหม่นั้น บุคคลจะยอมรับว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นต่อการปกครองได้
- 7.4 อาชีพเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด (Occupation Primacy) ในสังคมสมัยใหม่ ทุกคนจะมีค่านิยมที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน
- 7.5 ความผูกพันกับเครือญาติ (Integration with relatives) บุคคลในสังคมสมัยใหม่ พร้อมทั้งจะแยกออกจากกลุ่มเครือญาติเพื่อไปแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิต มากกว่าจะอยู่กับบิดามารดาญาติพี่น้อง เหมือนกับบุคคลในสังคมเก่าที่มีความผูกพันกับญาติพี่น้องมากกว่า
- 7.6 บัณฑิตนิยม (Individualism) บุคคลที่ทันสมัยจะมีความสามารถในการคาดคะเนและกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ เนื่องจากมีความเชื่อมั่นในตนเองต่างจากบุคคลในสังคมดั้งเดิม ซึ่งจะต้องพึ่งและเกรงใจบุคคลอื่น ๆ ว่าจะไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจของตน
- 7.7 ความเชื่อในบุคคลอื่น (Trust) บุคคลในสังคมสมัยใหม่จะเต็มใจติดต่อกับคนอื่น ๆ รวมทั้งคนที่ไม่รู้จัก มากกว่าคนในสังคมดั้งเดิมที่จะเชื่อถือแต่

เครือข่ายาติเท่านั้น

- 7.8 การมีส่วนร่วมในสื่อมวลชน (Participation in Mass Media) คนสมัยใหม่จะสนใจข่าวสารต่าง ๆ ที่เผยแพร่ทางสื่อมวลชนมากกว่าคนในสังคมดั้งเดิม
- 7.9 องค์กรขนาดใหญ่ (Big companies) คนสมัยใหม่นิยมการจัดองค์กรอย่างมีระเบียบ มีการวางเครือข่ายงานอย่างเป็นระบบ และเน้นที่การปรับปรุงการทำงานขององค์กรให้ดีขึ้น
- 7.10 การทำงานด้วยมือ (Manual Work) คนที่ทันสมัยจะไม่รังเกียจการทำงานด้วยการใช้แรง และจะพยายามปรับปรุงการทำงานด้วยการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยเข้าช่วย
- 7.11 ความชอบชีวิตในเขตเมือง (Preference of Urban Life) คนที่ทันสมัยจะชอบใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวง เพราะเป็นแหล่งที่รวมเอาความเจริญด้านต่าง ๆ ไว้ และทำให้ได้พบปะกับผู้คนมากมาย
- 7.12 ครอบครัวที่ทันสมัย (Family Modernism) จะไม่นิยมมีครอบครัวขนาดใหญ่ คนจะรู้จักการคุมกำเนิด และรู้จักบทบาทของครอบครัว รวมทั้งคำนึงถึงบทบาทของสตรีด้วย
- 7.13 ความเคร่งศาสนา (Religiously) คนในสังคมสมัยใหม่จะนับถือศาสนาอย่างมีเหตุผล
- 7.14 การกล้าเสี่ยง (Risk Taking) บุคคลสมัยใหม่จะมีความกล้าเสี่ยงใน การลงทุน การทำงาน และสามารถแก้ไขปัญหาการทำงานด้วยความสามารถของตนเอง

ความทันสมัยทางจิตวิทยา ถือได้ว่า เป็นความทันสมัยของบุคคล (Individual Modernization) และเชื่อกันว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เป็นสังคมสมัยใหม่ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลเสียก่อน

Inkeles และ Smiths (1978:33) ได้สรุปว่า องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการพัฒนา คือ การพัฒนาลักษณะสมัยใหม่ระดับบุคคลซึ่งการพัฒนาในระดับประเทศจะเป็นไปไม่ได้ถ้าหากว่า

ประชาชน ไม่มีคุณลักษณะสมัยใหม่ และบอกว่าปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้บุคคลเกิดความทันสมัย คือ การศึกษาอันดับแรก รองลงมาคือการเปิดรับสื่อมวลชน และประสบการณ์การทำงานตามลำดับ

1. การศึกษา (Education) การศึกษาจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลักษณะของบุคคลทันสมัยขึ้น กล่าวคือ ในการเรียนรู้ภายในโรงเรียน นอกจากบุคคลจะเรียนรู้ในเรื่องการอ่าน การเขียน และการคำนวณแล้ว บุคคลจะได้เรียนรู้ในเรื่องของค่านิยม ทักษะคิด และวิถีทางในการที่จะดำรงชีวิตในระดับสูงสำหรับตนเอง และสำหรับการพัฒนาประเทศ เช่น มีการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม เปิดรับความคิดใหม่ ๆ รับประสบการณ์ใหม่ ๆ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะกำหนดจำนวนของบุตร สำหรับครอบครัวของตนเอง เป็นต้น

2. การเปิดรับสื่อมวลชน (Mass Media Exposure) พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ อย่างแท้จริง อย่างเช่น มีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างมาก บุคคลที่มีความทันสมัยจะเปิดรับสื่อมวลชนและจากการเปิดรับสื่อมวลชนนี้เองทำให้บุคคลนั้นทันสมัยมากขึ้น กว่าเดิมด้วยอันเป็นสาเหตุซึ่งกันและกัน

3. ประสบการณ์ในโรงงานอุตสาหกรรม (Factory Experience) บุคคลจะมีความทันสมัยมากขึ้น นับแต่ได้เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

นอกจากนี้ Inkeles และ Smith ยังได้แบ่งลักษณะของคนที่มีความทันสมัย (Modern man) ไว้ว่ามี 2 ด้าน คือ

- ด้านวัตถุ หรือ External Modernization คุ้ได้จากระดับความเป็นเมือง การศึกษา การสื่อสารมวลชน การเป็นอุตสาหกรรม
- ด้านจิตใจ หรือ Internal Modernization คุ้ได้จากสภาพสิ่งแวดล้อม ค่านิยม ทักษะคิด และโลกทัศน์ทั่วไป

ในงานศึกษาความทันสมัยของบุคคล (Individual Modernization) Inkeles (เล่มเดียวกัน: 19-25) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคนที่ทันสมัย (Traditional Man) กับคนที่ทันสมัยมากกว่า (More Modern Man) ใน 6 ประเทศ คือ อาร์เจนติน่า ชิลี อินเดีย อิสราเอล ไนจีเรีย และบังคลาเทศ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างแตกต่างกันไป พบว่ามีทัศนคติบางอย่างที่แตกต่างกัน แต่ก็มีทัศนคติบางอย่างที่เหมือนกัน จนกำหนดได้เป็นคุณลักษณะของ "คนทันสมัย" ไว้กว้าง ๆ คือ

การวิเคราะห์ตัวบุคคลหรือปัจจัยภายใน

1. มีความพร้อมที่จะเปิดรับประสบการณ์ใหม่ (Openness to new experience) คนในสังคมทันสมัยจะเปิดรับความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะปรากฏได้ในหลายรูปแบบ เช่น การใช้ยาใช้พิษ หรือผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ มีความพร้อมที่จะรู้จักกับคนอื่นที่แตกต่างจากตน หรือมีการเปิดรับข่าวสารจากแหล่งที่ไม่คุ้นเคย
2. มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Readiness for social change) ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องมาจากความพร้อมที่จะเปิดรับประสบการณ์ใหม่ แตกต่างกันที่การเปิดรับประสบการณ์ใหม่เป็นการทำเพื่อตนเอง แต่ความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการยอมรับความเปลี่ยนแปลงในองค์กรทางสังคม เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นผู้ที่พร้อมรับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่รอบตัว และยอมรับโอกาสที่เปลี่ยนแปลง
3. การขยายขอบเขตความคิดเห็น (Growth of opinion) คนในสังคมสมัยใหม่จะเป็นผู้ที่มีความตระหนักต่อความแตกต่างของทัศนคติ และความคิดเห็นรอบตัวเขา ต้องไม่ปิดตัวเอง ยอมรับความเห็นที่แตกต่างกัน ต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของคนที่อยู่ต่ำกว่าหรือเหนือกว่า
4. สนใจในข่าวสารข้อเท็จจริงต่าง ๆ (Interest of facts and information) บุคคลที่ทันสมัยต้องมีความกระตือรือร้นที่จะรับทราบข่าวสาร ซึ่งจะเป็นพื้นฐานไปสู่การแสดงความคิดเห็น
5. เห็นคุณค่าของเวลา (Valuing of time) เวลาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนทันสมัยเป็นคนตรงต่อเวลา และมีแนวโน้มที่จะสนใจต่อยุคปัจจุบันหรืออนาคตมากกว่าอดีต
6. เชื่อในความสามารถของมนุษย์ (Sense of efficacy) คือ เป็นผู้ที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้วิธีการควบคุมสภาพแวดล้อม มีเป้าหมายในชีวิตเป็นของตนเอง มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมากกว่าที่จะถูกครอบงำด้วยธรรมชาติหรือผู้มีอำนาจเหนือกว่า
7. มีการวางแผนการดำเนินชีวิต (Planning) บุคคลทันสมัยจะมีแนวโน้มของการวางแผนในระยะยาว ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนและกิจกรรมของตนเอง
8. มีความสามารถในการคาดคะเนเหตุการณ์ และเข้าใจบทบาทของผู้อื่นเชื่อในหลักเหตุและผล (Calculability or Trust) เชื่อในโลกที่มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์อย่างมีเหตุผล บุคคลทันสมัยจะเชื่อคนแปลกหน้ามากกว่าคนในสังคมดั้งเดิม
9. เห็นคุณค่าของทักษะและความชำนาญต่าง ๆ (Valuing of technical skill)
10. มีความมุ่งหวัง หรือความทะเยอทะยานในด้านการศึกษาและอาชีพ (Educational

and occupational aspirations) ผู้ที่มีลักษณะสมัยใหม่จะเป็นผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับ มุ่งหวังที่จะให้บุตรของตนและทั้งงานอาชีพแบบดั้งเดิม และรับเอาอาชีพใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีทางใหม่ ๆ

11. ตระหนักและเชื่อถือในคุณค่า ความสามารถหรือเกียรติยศของผู้อื่น (Awareness of and respect the dignity of others) บุคคลสมัยใหม่ต้องปกป้องศักดิ์ศรีของบุคคลที่อ่อนแอหรืออยู่ในสถานะต่ำกว่า เช่น ผู้หญิงและเด็ก

12. มีความเข้าใจในเรื่องการผลิตต่าง ๆ เช่น รู้จักเลือกในการตัดสินใจ (Production Understanding) เป็นความเข้าใจของบุคคลในเรื่องการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องของการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม

การวิเคราะห์ในปัจจุบันแวดล้อม

1. ระบบเครือญาติและระบบครอบครัว (Kindship and family) คนที่อยู่ในสังคมสมัยใหม่ จะมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและญาติพี่น้องเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะสามารถที่จะทำงานมาเลี้ยงดูครอบครัวได้ดีมากกว่าบุคคลที่ประกอบอาชีพทำนา

2. สิทธิสตรีจะเพิ่มมากขึ้น (Women's rights) ผู้ชายจะยอมรับสถานภาพและสิทธิสตรีมากขึ้น

3. มีการคุมกำเนิดและการจำกัดขนาดของครอบครัว (Birth control or restriction of family size)

4. ความเชื่อเรื่องศาสนา (Religion) จะลดลง คนจะมีความเชื่อในหลักการทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นเมื่อมีการพัฒนาในด้านการศึกษา

5. การให้ความเคารพในผู้สูงอายุ (Aging and the age) การให้ความเคารพผู้สูงอายุจะยังคงมีอยู่ในสังคมสมัยใหม่

6. คนในสังคมสมัยใหม่จะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองเป็นอย่างดี (Politics) มีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสนใจในเรื่องที่เกิดกับชุมชน

7. การสื่อสารทั้งในรูปของสื่อมวลชนและสื่ออื่น ๆ ในสังคมสมัยใหม่ จะมีความเชื่อในสื่อมวลชนมากกว่าที่จะเชื่อถือสื่อประเภทอื่นและความเชื่อถือในบุคคลในชุมชนจะลดลง

8. การบริโภคนิยม (Consumerism) คนที่มีลักษณะทันสมัยจะใช้ปัจจัยซื้อของใช้ที่ดีกว่าคนที่ทันสมัยน้อยกว่า

9. การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) สังคมที่ทันสมัยจะเชื่อว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมในอนาคต เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ทั้งสำหรับตนเองและบุตร

10. ความผูกพันกับงาน (Work commitment) คนที่ทันสมัยจะยอมรับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าคนที่ทันสมัยน้อยกว่า ซึ่งอาจจะไม่ผูกพันกับงาน เช่น มาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมชั่วคราวเท่านั้น

นอกจากแนวความคิดเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัย และความทันสมัยของนักวิชาการด้านต่าง ๆ แล้ว เสถียร เขยประทัย (2526 :6-19) ได้สรุปแนวความคิดของกระบวนการทำให้ทันสมัยไว้ 2 แนวทาง คือ

1. แนวความคิดแบบวัตถุนิยมคลาสสิก คือให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านวัตถุและความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ โดยมีลักษณะสำคัญคือ

1) เป็นแนวความคิดที่อยู่บนพื้นฐานที่ว่า การพัฒนาประเทศโดยพื้นฐาน ก็คือกระบวนการของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

2) ซึ่งก่อให้เกิดความก้าวหน้า หรือการปรับปรุงทางด้านวัตถุของประเทศใดประเทศหนึ่ง

3) และส่งผลให้เกิดความกินดีอยู่ดี และนำไปสู่ความยุติธรรมในสังคม เสรีภาพ และความเป็นประชาธิปไตย โดยแนวความคิดทางด้านวัตถุนิยมคลาสสิกนี้ จะไม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยเกี่ยวกับตัวคนและสังคม และจะวัดที่การเพิ่มความสามารถด้านการผลิต ด้านการบริโภคและการกระจายสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นดัชนีความเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

2. แนวความคิดที่เน้นการพัฒนาในระดับบุคคลและสังคม การพัฒนาประเทศมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีการพัฒนาหลายแง่หลายมุม ดัชนีการวัดการพัฒนาดังกล่าว ควรจะต้องวัดทั้งผลผลิตทางเศรษฐกิจวัดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการเมืองและสังคม ก็เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมของประเทศ แนวความคิดนี้คำนึงถึงศักดิ์ศรีและชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นดัชนีที่ใช้ให้เห็นการพัฒนาในแนวความคิดที่สองนี้ก็คือ คุณลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและลักษณะทางจิตวิทยาของบุคคลนั่นเอง

ปรมา สตะเวทิน (2538:71) กล่าวไว้ว่าการทำให้ทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล ดังนั้น การที่จะตัดสินว่าบุคคลหนึ่งถูกทำให้ทันสมัย หรือมีความทันสมัยมากน้อยเพียงใด

หรือบุคคลคนหนึ่งเมื่อเทียบกับบุคคลอีกคนหนึ่งใครจะมีความทันสมัยกว่ากันนั้น จึงต้องมีเกณฑ์ในการวัด โดยปกติเกณฑ์ในการวัดความทันสมัยของคนประกอบไปด้วย

1. การรู้หนังสือ หรือการอ่านออกเขียนได้ (literacy)
2. การเปิดรับสื่อมวลชน (mass media exposure)
3. การสัมผัสกับสังคมภายนอก (cosmopolitaness)
4. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (achievement motivation)
5. ความทะเยอทะยาน หรือความมุ่งมาดปรารถนา (aspirations)
6. ความสามารถในการคาดคะเนความรู้สึกของคนอื่นได้ (empathy)
7. การเชื่อโชคกลาง หรือยอมรับโชคชะตา (fatalism)
8. การยอมรับนวัตกรรมเร็ว (innovativeness)
9. การมีความรู้ด้านการเมือง (political knowledge)

เกณฑ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ต้องใช้ร่วมกัน มิใช่ใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว

จากทั้งหมดที่กล่าวมานี้ อาจจะสรุปได้ว่า ลักษณะทันสมัยมีผลเอื้อต่อการพัฒนาสังคมและประเทศ ในระบบสังคมที่ต้องการพัฒนาจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะสมาชิกในสังคมโดยวิธีที่เรียกว่า "กระบวนการทำให้ทันสมัย" กระบวนการทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการสำคัญที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมจากแบบดั้งเดิมมาเป็นแบบที่มีลักษณะซับซ้อนยิ่งขึ้น และความทันสมัยในระดับบุคคล (Individual Modernization) นี้เองเป็นสิ่งที่เชื่อกันว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมให้เป็นสังคมที่ทันสมัย หรือ สังคมที่พัฒนา

แนวความคิดเกี่ยวกับศาสนากับสังคม

ศาสนาเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนค่อนข้างสูง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม เป็นรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรม ต่าง ๆ และที่สำคัญความเชื่อทางศาสนาจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้มีนักสังคมวิทยา และ นักมานุษยวิทยาได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของศาสนาต่อสังคม ไว้หลายประการ

ศาสนามีความสำคัญต่อระบบความเชื่อและการปฏิบัติของคน และระบบนั้นมียกย่องต่อ พฤติกรรมและความเป็นอยู่ของคน ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม (Harry M. Johnson:1970) ใน สังคมแต่ละสังคมคุณค่าทางศาสนามียกย่องต่อทำที่ ความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของคน (Max Weber:1930) ศาสนาเป็นสิ่งที่ให้คำตอบกับปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ เป็นต้นว่า ความทุกข์ ความผิดหวัง ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความตาย คำตอบสำหรับปัญหาเหล่านี้ จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรมอันเป็นที่ยอมรับกันในสังคมและจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของ มนุษย์ (Max Weber:1973) ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจะแยก ออกจากกันได้ กล่าวคือ วัฒนธรรมและบุคลิกภาพ กิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง ระบบเครือญาติ ความเข้าใจในทางสุนทรศาสตร์ การปฏิบัติทางการแพทย์เหล่านี้จะหา ความสมบูรณ์ไม่ได้หากจะไม่นำอิทธิพลและผลที่ได้รับจากศาสนาเข้ามาพิจารณา (J. Milton Yinger:1962) ทั้งนี้เพราะลักษณะแห่งบทบาททางสังคมส่วนใหญ่ย่อมได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของ ศาสนา (Elizabeth K. Nottingham:1962) ความเชื่อในศาสนามียกย่องต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์อยู่หลายประการ และที่สำคัญศาสนาเป็นหน่วยควบคุมทางสังคม (Samuel Koenig: 1957)

อมรา พงศาพิชญ์ (2533:642) ได้กล่าวไว้ว่า ศาสนาให้ความหมายในทุก ๆ เรื่อง ทั้งระดับบุคคล และระดับสังคม

ระดับบุคคล สัจธรรมของศาสนาให้ความหมายของชีวิต ช่วยอธิบายถึงเหตุของการ เกิด ศาสนาให้สัจธรรม ซึ่งถ้าผู้ใดเชื่อและปฏิบัติตามแล้วจะสามารถ ตอบสนองความต้องการ เป็นหลักยึดเหนี่ยว ให้ความมั่นคงในชีวิต และ ช่วยให้ชีวิตมีความหมาย

ระดับสังคม ศาสนาช่วยกำหนดศีลธรรม ชี้ให้เห็นดีชั่ว อะไรผิด อะไรไม่ควรทำ ช่วยกำหนดบรรทัดฐาน ให้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติ ประเพณีทางศาสนาที่มี อยู่ก็ช่วยชี้แนะแนวปฏิบัติว่าจะต้องทำพิธีกรรมอะไรบ้าง ค่านิยมและ โลกทัศน์ของคนสมัยก่อน ก็ได้รับอิทธิพลของความคิดทางศาสนาอยู่มาก

ศิริานร วิฑูระฐาน (2533:10) กล่าวว่า คำสอนของศาสนาช่วยในการสร้างระเบียบ สังคม และวางแนวจริยธรรม กฎแห่งกรรม ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนายังเป็นส่วนหนึ่งของ

วิถีชีวิตของคนในสังคม ความเชื่อและคำสอนทางศาสนาจึงมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม จึงนับได้ว่าศาสนาได้ให้โลกทัศน์ กำหนดมาตรฐานทางจริยธรรม และวางแนวทางให้การหาทางออกทางใจให้แก่คนในสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2538:7) กล่าวว่า ศาสนาเป็นรูปแบบความคิดหนึ่งทางสังคม ดูได้จากศาสนาประจำชาติ ประจำสังคม กรณีสังคมไทย คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ความรู้ความคิดจากศาสนาพุทธ หรือเรียกว่า พุทธศาสตร์ ย่อมจะครอบคลุมความคิดด้านต่าง ๆ ของสังคมไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา หรือการเมืองการปกครอง เป็นอาทิ

นอสรุปได้ว่า ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างต่าง ๆ ของสังคม มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคม และที่สำคัญมีอิทธิพลต่อกระบวนการความคิดของสมาชิกในสังคม

หลักธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่มากมายหลายหมวดหมู่ และมีชื่อแตกต่างกันไป เช่น หลักธรรมที่ว่าด้วยความจริงอันประเสริฐ เรียกว่า อริยสัจจ์ ซึ่งกล่าวถึงสภาวะธรรมชาติ อันเป็นเหตุที่เป็นที่มาของความทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางให้ดับทุกข์ หรือหลักธรรมที่สอนในบุคคลสามารถครองชีวิตทางเศรษฐกิจให้ปราศจากความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน เรียกว่า กฎอัฐมิกัตถประโยชน์ หรือธรรมที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 ดังนี้ เป็นต้น แต่หากพิจารณาโดยรวบยอดแล้ว จะเห็นได้ว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งที่ (สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2527:23-24)

1. อธิบายถึงสภาวะธรรมชาติของชีวิต เช่น สรรพสิ่งเกิดขึ้นมาได้อย่างไร คงอยู่ได้เพราะเหตุใด สาเหตุของความเสื่อมและการสลายเนื่องมาจากอะไร
2. อธิบายและสอน ถึงวิธีการที่จะครองชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับสภาวะธรรมชาติ การบรรเทาความทุกข์อันเกิดจากสภาวะนานาประการ เช่น การเจ็บ การผิดหวัง การประสบกับมรสุมชีวิตต่าง ๆ
3. อธิบายและสอน แนวทางการดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลจนถึงปวงชนทั้งชาติและทั้งโลก เช่น เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ของครอบครัวต่อครอบครัว ระหว่างครูกับศิษย์

ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ การดำรงชีวิตของคนไทยได้รับอิทธิพลหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอนซึ่งได้ฝังลึกอยู่ในความคิดหรือชีวิตจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลานาน

ด้วยเหตุที่สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมประจำประเทศมาช้านาน สังคมไทยทุกระดับจึงได้รับอิทธิพลของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นหลักปฏิบัติในสังคมไทย (ศีกฤทธิ์ ปราโมช, 2515:50) พุทธศาสนิก 4 ประเภท หรือที่เรียกว่าพุทธบริษัท 4 โดยประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา สามารถปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของศาสนาพุทธได้ทุกคน (ประยูรย์ ปยุตโต, 2512:34)

การศึกษาวิเคราะห์ถึงบทบาทและอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยจะต้องวิเคราะห์จากองค์ประกอบของความเป็นสถาบันพุทธศาสนา ซึ่งองค์ประกอบที่มีบทบาทอย่างสำคัญได้แก่ พุทธธรรม หรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญในการอบรมทางสังคม ส่วนองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรม ก็คือ วัดและพระสงฆ์ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสังคมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท วัดและพระสงฆ์จะเป็นผู้นำเอาพุทธธรรมมาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุข และยุติธรรม สำหรับการปฏิบัติพิธีกรรม ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญเช่นเดียวกันนั้น หากเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) จะมีพิธีกรรมหลากหลาย และให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมสูง และที่สำคัญชุมชนชาวพุทธส่วนมากจะนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

แสง มรวจิตร (2521:109-126) ได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง "พุทธศาสนากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน" ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นความเชื่อเมื่อคนไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว และสามารถแยกออกได้เป็น

1. เกี่ยวกับเทศกาลของพุทธศาสนา ได้แก่ วันสำคัญทางพุทธศาสนา และวันสำคัญที่มีประเพณีทำบุญในพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา เป็นต้น วันสำคัญเหล่านี้ถือเป็นที่ประเพณีว่าชาวพุทธต้องทำบุญและปฏิบัติธรรม
2. เกี่ยวกับวัยกาลของผู้ที่เป็นศาสนิกชน คือ พุทธศาสนิกชนเอาตัวเองเข้าผูกพันศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดเวลาจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอยู่เสมอ เช่น โคนแฉ

ไฟ โทณจุก ขวช แต่งงาน จนตาย

3. การปฏิบัติประจำวัน คนที่นับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดก็มีกิจประจำวันปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนาดังแต่ต้นนอนตอนเช้าจนกระทั่งถึงเข้านอน คือ ตั้งแต่ตื่นก็สำรวมใจว่าวันนี้เราจะทำอะไร ตอนเช้าจะใส่บาตร และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปยังสรรพสัตว์ เป็นต้น

จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2534:107) ได้แบ่งพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. พิธีกรรมที่เป็นพระพุทธรูปปฏิบัติ พิธีกรรมประเภทนี้พระพุทธรูปเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อความเรียบร้อยในการบริหารคณะสงฆ์ เพื่อให้การปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปในแนวเดียวกัน เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีกรานกฐิน พิธีสวดปาติโมกข์ เป็นต้น
2. พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น ประเภทนี้หมายถึงพิธีที่ชาวพุทธในประเทศหรือท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้นและได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่อิงอาศัยพระพุทธรูปปฏิบัติก็มี อิงอาศัยประเพณีของท้องถิ่นก็มี สำหรับประเทศไทยพิธีกรรมต่าง ๆ ประเภทนี้ เช่น พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทางศาสนาในงานมงคลสมรส พิธีทอดผ้าป่า พิธีในการทำศพ พิธีทำบุญวันเสาร์ พิธีตักบาตรเทโว พิธีวันชานาค (เฉพาะส่วนการเตรียมของชาวบ้าน) พิธีทอดกฐิน เป็นต้น

สมบูรณ์ สุขสำราญ (เรื่องเดิม:13-14) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพุทธศาสนาในการจัดระเบียบสังคมเพื่อความคงอยู่ของสังคมไทยไว้ในหนังสือพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม ดังนี้

1. อบรมให้รู้ระเบียบสังคม

พุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบประเพณีที่สำคัญของชนชาวไทย การอบรมระเบียบสังคมผ่านกระบวนการและสถาบันหลายอย่างทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัดและพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝัง เป็นสื่อการอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธ อบรมกล่อมเกล่าให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีหลาย ๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบพุทธ คือสังฆธรรมและแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วย ความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอ้อมอารีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่มีสถานภาพต่าง ๆ กัน เช่น ศิษย์ต่ออาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ ฯลฯ

2. เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม

การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคม อยู่ในกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคมจึงมีการตรากฎหมายระเบียบต่าง ๆ ที่สถาบันทางการปกครองใช้เป็นกลไกควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ ระเบียบประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมรดกกันมาก็เป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเครื่องบังคับทางด้านร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อปฏิบัติกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้นศาสนามีความสำคัญมากในการช่วยกล่อมเกลานำใจมาจัดใจและสร้างสำนักทางศีลธรรมต่อสังคม พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวมาก วัตถุประสงค์เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง ในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ หลักธรรมสำคัญ ๆ ที่ช่วยควบคุมสังคม ตัวอย่างเช่น ศีลห้า ธรรมห้า พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 นาถกรณธรรม 10 ประการ สาราณียกรรม อธิปไตย 3 ญัตติสัมภักดิ์ สังฆตติกกรรม 4 เป็นต้น การที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักธรรมและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกัน จะทำให้สังคมมีความขัดแย้งน้อยลงและช่วยลดปัญหาสังคมนานาประการ

3. เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในสังคม

การที่พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่นำมาให้ประชาชนที่มีความเชื่อและปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม สังคมที่มีบูรณาการทางเชื้อชาติและศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรมคำสั่งสอนแล้วพิธีกรรมและเทศกาลทางพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น "พวกเดียวกัน" หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น งานพิธีทางศาสนา งานบวชงานศพ งานทำบุญต่าง ๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น งานบุญ พิธีกรรมและเทศกาลต่าง ๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกันและได้สร้างสรรค์เกิดความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกันมีความใกล้ชิดยึดเหนี่ยวกันกำลังเพื่อส่วนรวม

แนวความคิดเกี่ยวกับพระพุทธรูปกับความทันสมัย

พุทธรูปกับความทันสมัยของบุคคล (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และ เน็ญศรี กาญจนไฉยมัย, 2525: 38-39) พุทธรูปได้สอนเรื่องคุณธรรมหรือค่านิยมหลายอย่างที่ถือว่าเป็นเรื่องใช้ได้ทุกโอกาส คุณสมบัติความมีเหตุผล มีอิสระ และขยันหมั่นเพียรล้วนแต่ได้รับการแนะนำให้เพาะเกิดในนิสัยของคนในพุทธรูปศาสนา

การตรงต่อเวลา เป็นคุณสมบัตินี้สำคัญอีกอย่างหนึ่งแห่งบุคคลที่ทันสมัย พุทธรูปศาสนาเน้นความตรงต่อเวลา คือการรักษาสังขะ ไม่ให้ทำลายสังขะ สังขะเป็นสิ่งที่ไม่ตาย พุทธรูปศาสนายังสอนให้เป็นคนกระฉับกระเฉงว่องไวไม่เฉื่อยชา ให้อัจฉริยะระวังความคิดของตนเอง ไม่ประมาท

พุทธรูปศาสนายังสอนให้สาวกไม่หยุดอยู่กับที่ แต่ให้พยายามแสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่อยู่เสมอ ซึ่งถือเป็นคุณสมบัตินี้สำคัญของบุคคลทันสมัย

การมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นคุณสมบัตินี้ประการหนึ่งของบุคคลที่ทันสมัยก็ได้รับการเน้นจากพุทธรูปศาสนาเช่นกัน พุทธรูปศาสนาได้สอนหลักการที่จะช่วยให้บุคคลได้มีประสิทธิภาพ หลักการเหล่านี้คือความพยายามอย่างมีจุดมุ่งหวัง, วิริยะ, ความมีสติสัมปชัญญะ และการมีปัญญาไตร่ตรอง

ความซื่อตรงเป็นคุณสมบัตินี้ยอมรับกันอย่างแพร่หลายอีกข้อหนึ่ง ตามทัศนะของพุทธรูปศาสนาความซื่อตรงทำให้คนประเสริฐและทันสมัย และช่วยให้บุคคลบรรลุถึงสวัสดิภาพและความอุดมสมบูรณ์ในโลกนี้และโลกหน้า

ความร่วมมือในฐานะเป็นคุณสมบัตินี้ประการหนึ่งของบุคคลทันสมัยนั้น พุทธรูปศาสนาถือว่าช่วยให้เกิดความสำเร็จในกิจการงานทุกอย่าง

ถ้าเราให้ความหมายของคำว่าทันสมัย ว่าเป็นการพัฒนา พระราชวรมณี (2520:108) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อเจริญประโยชน์แก่สังคมไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้ยึดถือและปฏิบัติตามสังคหวัตถุ 4 ซึ่งหมายถึงพระธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์สังคม ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานบุคคลไว้ในสามัคคีธรรม โดยมี "ทาน" เป็นหลักสำคัญยิ่งของพระธรรมนี้ สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย

1. ทาน หมายถึง การให้ทั้งวัตถุทาน และธรรมทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์แก่กัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนจนถึงให้ความรู้ คำแนะนำสั่งสอน และให้โอกาสอันดีงามแก่กัน

2. ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก คือ การกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี การกล่าวแต่วาจาอันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน ตลอดจนถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักจูงใจให้นิยมยอมตาม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3. อัถตจวิธา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ และประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และมีความคิดในทางสร้างสรรค์แก่สังคม ตลอดถึงการช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมด้วย

4. สมานัตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลายกตีกติ ปฏิบัติตนสม่ำเสมอต่อบุคคลทั้งหลายกตีกติ การร่วมทุกข์ร่วมสุขทั้งกายและใจ โดยเสมอต้นเสมอปลายกับผู้อื่นในสังคมกตีกติ ตลอดจนถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในทุกกรณี

เมื่อบุคคลพึงยึดถือและปฏิบัติตามสังคหวัตถุ 4 ดังกล่าวแล้ว ย่อมก่อให้เกิดแต่ประโยชน์สุข ความสงบ และการพัฒนาไปสู่ความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมนั้น

แนวทางปฏิบัติเพื่อเจริญประโยชน์ในทางเศรษฐกิจนั้น พระพุทธองค์ทรงชี้แนะให้ยึดถือปฏิบัติตาม ปิฎกธรรมิกถกสังวัตตนิกรธรรม 4 (เรื่องเดิม: 85) หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยความสะดวกสุขขั้นต้น ดังนี้คือ

1. อฏฐานะสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปสรรควิธีสามารถดำเนินการงานให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ มีความระมัดระวัง คอยหมั่นระวังใช้จ่ายอย่างถูกต้องเหมาะสม รู้จักเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานซึ่งตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตน มิให้ทรัพย์ของตนเป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3. กัลยาณมิตตตา หมายถึง คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสื่อหาหนึ่กศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณ มีศรัทธา มีศีล จาคะปัญญา

4. สมชีวิต หมายถึง มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง รู้จักกำหนดรายได้นและรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือมุ่งเพ้อจนเกินเหตุ

เมื่อบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติตามปิฎกธรรมิกถกประโยชน์แล้ว ย่อมจะทำให้เศรษฐกิจทรัพย์สิน และการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นเป็นไปโดยราบรื่นเจริญมั่นคง

นอกจากนี้ยังมีหลักการตามพระปริตมงคลจักรวาฬน้อย (พระมหาวิเชียร นุทญาไพ, 2525:62-63) 7 ประการ ซึ่งอาจนำไปเป็นหลักในการพัฒนาตนเอง ประกอบด้วย

1. อายุวิฑลโก หมายถึง การพัฒนาอายุ การทำให้อายุยืนยาวต่อไป คือการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัย การพัฒนาและส่งเสริมสาธารณสุข การละเว้นจากอบายมุขอันเป็นโทษแก่สุขภาพและพึงแสวงหาสิ่งอื่นเป็นคุณประโยชน์แก่สุขภาพร่างกาย

2. ธนวิฑลโก หมายถึง การพัฒนาทรัพย์ให้เจริญงอกงามและมั่นคงถาวร คือจากการประกอบสัมมาอาชีพโดยซื่อสัตย์สุจริต การใช้จ่ายอย่างรอบคอบมีสติ การงดเว้นจากอบายมุขอันจะสร้างความเสื่อมแก่ทรัพย์สิน ตลอดจนการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

3. ลีริวิฑลโก หมายถึง การพัฒนามิ่งขวัญกำลังใจ คือ การพัฒนาจิตใจ การอบรมศีลธรรม จรรยา และการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา

4. ยสวิฑลโก หมายถึง การพัฒนาความสามารถ ความดีเด่นให้เจริญเป็นประโยชน์แก่สังคม ซึ่งต้องพัฒนาทั้งทางเกียรติยศ คือ พึงประพฤติตนให้เป็นผู้มีเกียรติเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ในสังคม การพัฒนาบริวารยศ คือ ینگคบหาสมาคมกับมิตรสหายและบริวาร ซึ่งเป็นสุจริตชน เป็นผู้มีความประพฤติธรรม และการพัฒนาอิสริยศ คือ ینگมีความอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่พึ่งพาผู้อื่นอยู่ร่ำไป และมีตกเป็นทาสแก่วัตถุหรือบุคคลใด ๆ

5. พลวิฑลโก หมายถึง การพัฒนากำลังภายในภายนอกให้เข้มแข็งและถาวรต่อไป คือ การเสริมสร้างพลังความรู้ ความสามารถ ความมีศีลธรรมจรรยา และความมีสติปัญญาความคิดสร้างสรรค์อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่สังคมด้วย

6. วัณวิฑลโก หมายถึง การพัฒนาผิวพรรณวรรณะและความสะอาดทั้งภายในและภายนอก การพัฒนาภายใน คือ การปรับปรุงส่วนที่เป็นร่างกายและจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ ตลอดจนการแสดงและรักษาภิรียมารยาทอันอ่อนน้อมงดงามควรแก่การเคารพเลื่อมใสและเป็นที่รักใคร่ ส่วนการพัฒนาภายนอก คือ การปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัย ตลอดจนสิ่งแวดล้อมรอบตัวและสิ่งแวดล้อมในสังคมให้สะอาดเรียบร้อย งดงาม เจริญตา เจริญใจ ปราศจากโรคภัยและอันตรายทั้งปวงแก่ผู้อยู่อาศัย

7. สุขวิฑลโก หมายถึง การพัฒนาความสุข ได้แก่การสร้างความสะดวกสบายแก่ตนเอง ภายในบ้าน ภายนอกบ้าน ตลอดจนการสร้างสาธารณูปโภคภายในสังคมด้วย การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งอื่นเป็นคุณประโยชน์แก่ตนเองและแก่สังคมไม่ควรเป็นไปตามอัตภาพและฐานานุรูปเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

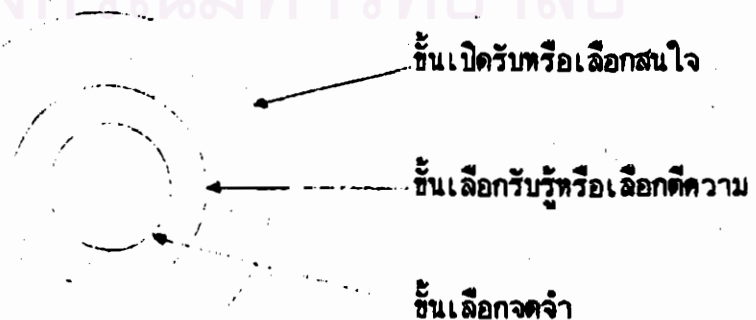
เมื่อฆราวาสพึงปฏิบัติตามฆราวาสธรรม และพุทธพจน์ดังกล่าวย่อมเจริญประโยชน์แก่ การพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งนอกจากจะเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดความ เจริญ ความมั่นคงในทางวัตถุและสาธารณประโยชน์แล้ว ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาตัวบุคคลและ จิตใจควบคู่กันไปด้วย ซึ่งจะเจริญประโยชน์สุขแก่ปัจเจกบุคคลและเจริญประโยชน์สุขมหาศาลแก่ สังคมนั้น ๆ อีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชน

นักวิชาการสาขาสื่อสารมวลชนให้ความสำคัญกับการเปิดรับสื่อมวลชน ว่ามีผลก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในผู้รับสารเป็นเสมือนตัวเร่งปฏิริยาในกระบวนการพัฒนาความทันสมัยช่วยพัฒนา ความสามารถในการสวมบทบาทของบุคคล ทำให้สามารถจินตนาการตนเองเป็นบุคคลอื่นในสถาน การณ์แปลกใหม่ได้ (Rogers และ Svenning, 1969:99, 206) โดยที่บุคคลจะเปิดรับสื่อมวลชน เฉพาะเนื้อหาที่ตนต้องการที่จะเปิดรับ และจะเลือกไม่รับเนื้อหาที่ตนไม่ต้องการเปิดรับ ตามหลัก การของการเลือกเปิดรับสื่อมวลชนซึ่งมาจากทฤษฎีทางการสื่อสารที่เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร (Selective Exposure) มีกระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร (Selective Process) ดังนี้คือ (อ้างใน นิระ จิรโสมภณ, 2532:637-639)

กระบวนการเลือกรับข่าวสาร 3 ชั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention) หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดที่มีอยู่ด้วยกันหลายแหล่ง ทฤษฎีการเลือกเปิดรับนี้ ได้มีผู้ศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวาง และพบว่า การเลือกเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น ทศคติเดิมของผู้รับสาร ตามทฤษฎีความไม่ลงรอยของความรู้ความเข้าใจ (Theory of Cognitive Dissonance) ที่เสนอโดย Festinger (1957) ว่าบุคคลมักจะแสวงหาข่าวสาร เพื่อสนับสนุนทศคติเดิมที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้ลึกลับกึกก้องเดิมของตน ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารใหม่ที่ไม่ลงรอยหรือไม่สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจหรือทศคติเดิมที่มีอยู่แล้ว จะเกิดภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุลย์หรือมีความไม่สบายใจที่เรียกว่า "Cognitive Dissonance" ดังนั้น การที่จะลดหรือหลีกเลี่ยงภาวะดังกล่าวได้ ก็ต้องแสวงหาข่าวสารหรือเลือกสรรเฉพาะข่าวที่ลงรอยกับความคิดเดิม นอกจากทศคติเดิมที่เป็นตัวกำหนดในการเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว ยังมีปัจจัยทางด้านสังคม จิตใจและลักษณะส่วนบุคคลอีกมากมายหลายประการ ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อ อุดมการณ์ ลัทธินิยม ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม และประสบการณ์ ฯลฯ

2. การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation) เป็นกระบวนการกลั่นกรองขั้นต่อมา ผู้รับสารแต่ละคนอาจตีความหมายข่าวสารชิ้นเดียวกันที่ส่งผ่านสื่อมวลชนไม่ตรงกัน ขึ้นอยู่กับทศคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง ฟังพอใจ สภาวะร่างกายหรืออารมณ์ในขณะนั้น

3. กระบวนการเลือกจดจำ (Selective Retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำข่าวสาร เฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทศคติของตนเองและมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า

Merrill และ Lowenstein (1971:134-135) ได้สรุปว่าบุคคลมีแรงผลักดันจากปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ ให้เลือกรับสื่อมวลชน คือ

- 1) ความเพ่งที่สื่อมวลชนเป็นเพื่อนแก่เพ่งที่ดี
- 2) ความอยากหรืออยากเห็น
- 3) เพื่อประโยชน์ใช้สอยของตนเอง และ
- 4) ลักษณะเฉพาะของสื่อมวลชนทั่วไป

ซึ่งจะสามารถสนองความต้องการให้ผู้รับสื่อเกิดความพึงพอใจได้

จากการศึกษาของ Mc Combs และ Becker ชี้ให้เห็นว่าบุคคลใช้สื่อมวลชนเพื่อสนองความต้องการ 6 ประการ คือ

1. เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการติดตามความเคลื่อนไหวและการสังเกตการณ์รอบตัว เพื่อจะได้รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น เพื่อให้ทันเหตุการณ์ทันสมัยและเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรรู้
2. เพื่อต้องการคำแนะนำ (Guidance) ในการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องและช่วยในการตัดสินใจแต่ละวัน เพื่อความอยู่รอดในระบบสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่
3. เพื่อความตื่นเต้น (Excitement) เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมอยู่ร่วมในเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นด้วย
4. เพื่อเสริมความคิดเห็น (Reinforcement) ช่วยเสริมความคิดเห็นเดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้นหรือช่วยสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำลงไปแล้ว
5. เพื่อนำเอาไปใช้ในการสนทนา (Anticipated Communication)
6. เพื่อความบันเทิง (Entertainment) เพื่อความเพลิดเพลินรวมทั้งการผ่อนคลายอารมณ์

อีกทฤษฎีหนึ่งที่น่าสนใจอธิบายการเปิดรับสื่อมวลชนได้คือ ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชน (The Uses and Gratification Theory) ซึ่งได้เริ่มมีการศึกษาเป็นครั้งแรกเมื่อกลางศตวรรษที่ 19 Katz และคณะ (1974 อ้างในพีระ จิตรโสภณ, 2530:634) ได้ให้คำอธิบายแนวทางการศึกษาการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจคือ การศึกษาผู้รับสารเกี่ยวกับ สภาวะทางสังคมและจิตใจซึ่งก่อให้เกิดสภาวะทางสังคมและจิตใจซึ่งก่อให้เกิดความต้องการจำเป็นของบุคคล และเกิดมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนหรือแหล่งข่าวสารอื่น ๆ แล้วนำไปสู่การเปิดรับสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ กันอันก่อให้เกิดผล คือ การได้รับความพึงพอใจตามที่ต้องการ และผลอื่น ๆ ที่ตามมา ซึ่งอาจจะไม่ใช่ผลที่เจตนาไว้ก็ได้

Regers และ Svenning (1969:363-364) ให้คำนิยามไว้ว่า สื่อมวลชนนั้นครอบคลุมถึงสื่อทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และภาพยนตร์ ดัชนีในการวัดการเปิดรับสื่อมวลชน จึงประกอบด้วยจำนวนรายการวิทยุที่ฟังต่อสัปดาห์ การอ่านหนังสือพิมพ์ต่อสัปดาห์ ภาพยนตร์ที่ดูต่อปีและอื่น ๆ และได้ศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นตัวแปรแทรก (Intervening Variable) ซึ่งอยู่ตรงกลางของกระบวนการทำให้ทัศนคติกับชาวนาในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการทำให้ทัศนคติ

หากมองในแง่ผู้รับสาร Berlo (1960 อ้างในประมว ๒๕๓๓) กล่าวถึงปัจจัยของผู้รับสารและผู้ส่งสารในการที่จะสื่อสารให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้ คือ ทักษะในการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคม วัฒนธรรม บุคคลเป็นสมาชิกของสังคม และมีวัฒนธรรมของตน มีตำแหน่ง บทบาท ศักดิ์ศรี ความเชื่อ พฤติกรรมที่พึงปฏิบัติ ค่านิยม ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการรับสารและการตีความหมายของผู้รับสารด้วย

Rivers, Peterson and Lenson (1971) กล่าวไว้ว่า การนับถือศาสนาก็เป็นลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลทั้งในด้านทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรม ศาสนาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับคนและกิจกรรมในชีวิตของคนตลอดตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดของคนอย่างน้อยที่สุด 3 ด้าน คือ

- 1) อิทธิพลต่อทัศนคติ ด้านศีลธรรม คุณธรรม และความเชื่อทางจรรยา
- 2) อิทธิพลต่อทัศนคติทางเศรษฐกิจ
- 3) อิทธิพลต่อทัศนคติด้านการเมือง

ความแตกต่างด้านต่าง ๆ เหล่านี้ อันรวมถึงความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม (Culture) ซึ่งในสังคมในประเทศหนึ่ง ๆ อาจประกอบด้วยหนึ่งหรือหลาย ๆ สังคมและวัฒนธรรม และแต่ละวัฒนธรรมยังอาจแยกแยะออกเป็นวัฒนธรรมย่อย ๆ (Sub-culture) ออกไปอีก และแต่ละวัฒนธรรมย่อย ๆ นี้ อาจจะแยกแยะแตกต่างออกไปในด้านภาษา ศาสนา หรือบรรพบุรุษอีกก็ได้ จะเห็นได้ว่า "วัฒนธรรม" นั้นมีความหมายกว้างขวางมาก มากกว่าความเชื่อถือ ค่านิยม หรือการกระทำ ซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในกลุ่มชนเล็ก ๆ หรือกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีศาสนาเดียวกัน มีจริยธรรมเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาของความแตกต่างของวัฒนธรรม (Cultural Differences หรือ Cultural Barriers) โดยหลักใหญ่แล้วมักต้องอาศัยโครง

หรือซ้ำของการสื่อสาร เช่นกระบวนการสื่อสารระดับบุคคลสามารถเกิดระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ตลอดเวลา และวัฒนธรรมจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงระดับและกระบวนการของการสื่อสารระดับบุคคลว่าเป็นอย่างไร

Intercultural Communication เกี่ยวข้องกับการใช้อย่างกว้างขวางของระบบของสื่อมวลชน (Mass Communication) ทั้งนี้หมายถึงการใช้เครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ในปัจจุบัน เราจะเห็นว่า แต่ละชาติแต่ละวัฒนธรรม ได้หันมาใช้เครื่องมือสื่อสารเหล่านี้ติดต่อกับต่างชาตินานา โดยที่พยายามใช้เครื่องมือสื่อสารที่ใช้ในประเทศ และใช้ในองค์การสากลติดต่อกับคนต่างชาติต่างวัฒนธรรม (ครูณี ชวชาติ, นิเทศสาร)

กล่าวโดยสรุป คือ การเปิดรับสื่อมวลชนแต่ละชนิดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการ ความสนใจ หรือแรงจูงใจ กระบวนการเลือกรับข่าวสาร ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีวัตถุประสงค์ มีความต้องการในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน เพื่อสนองความพึงพอใจของตนเองเพื่อเหตุผลต่าง ๆ กัน โดยไม่ขัดแย้งกับความเชื่อหรือทัศนคติเดิม และการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชน แต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างในด้านต่าง ๆ รวมทั้งวัฒนธรรมที่ต่างกัน จึงทำให้การติดต่อสื่อสารในระดับบุคคลที่ไม่เหมือนกัน นำไปสู่การพัฒนาที่ต่างกันด้วย จึงสามารถนำการเปิดรับสื่อมวลชนนี้ไปใช้อธิบายพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของสังคมได้ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนา ลักษณะกันสมัยของบุคคล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พัชรา เกกานนท์ (2521) ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น" ผลวิจัยปรากฏว่า

1. มีความแตกต่างในเรื่องความเชื่อและทัศนคติที่ติดต่อบุทธศาสนาระหว่างนักเรียนที่มารดามีความเชื่อและมีทัศนคติที่ติดต่อบุทธศาสนา กับนักเรียนที่มารดาไม่เชื่อและมีทัศนคติที่ไม่ติดต่อบุทธศาสนา
2. ทัศนคติต่อบุทธศาสนาในกลุ่มเดียวกัน ไม่มีความแตกต่างระหว่างนักเรียนหญิงและชาย
3. ทัศนคติที่ติดต่อบุทธศาสนาของนักเรียนกลุ่มที่มารดามีความเชื่อและมีทัศนคติที่ติดต่อบุทธศาสนา เป็นเรื่องสำคัญทั้งนักเรียนหญิงและนักเรียนชาย มีลักษณะตามกันกับมารดาของตนอยู่ในระดับสูง ส่วนทัศนคติที่ติดต่อบุทธศาสนาของกลุ่มนักเรียนที่มารดาไม่เชื่อและมีทัศนคติที่ไม่ติดต่อบุทธศาสนา มีลักษณะตามกันกับมารดาของตนเช่นเดียวกัน

เอก ทิพย์ลือชา (2526) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ความเพียรและบทบาทของผู้นำสมาคมทางพุทธศาสนาในการปรับตัวของสมาชิกและประชาชนให้สอดคล้องกับความทันสมัยใหม่ของสังคมไทย" ผลการวิจัยพบว่า

ผู้นำเหล่านี้เข้ามามีส่วนรวมกลุ่มกันเป็นสมาคม เพื่อฟื้นฟูส่งเสริมและศึกษาหลักธรรมของพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามหลักธรรมที่ผู้นำเชื่อมั่นว่าหากสังคมได้ปฏิบัติแล้ว ก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริง คือ ช่วยพัฒนาทั้งตัวเอง ครอบครัว สังคม ทุกระดับ ชุมชน ชนชาติ บ้านเมือง และช่วยเหลือชาวโลก ผู้นำที่มาร่วมกันเป็นสมาคมนับตั้งแต่แรกเป็นผู้นำที่ได้รับการศึกษา มีผลให้ความคิดที่ค่อนข้างเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถเข้าใจปัญหาเพื่อนำมาร่วมกันพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมให้เป็นสมัยใหม่ โดยนำหลักธรรมมาปฏิบัติเป็นทางสายกลางที่ไม่เน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุให้คนในสังคมไทยได้รับการศึกษาลึกค้ำสอนในพุทธศาสนาแล้วนำมาปฏิบัติที่สมควรแก่ธรรม เป็น สัมมาปฏิบัติ หรือความเพียรชอบ ก็ยังผลให้เกิดความสงบสุข และพัฒนาเจริญไปในแนวทางที่สังคมไทยปรารถนา

ไชยเนล ภูมิรัฐลีลา (2532:ข) ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์
วิธีการพัฒนามุมปัญญาตามแนวพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์" ผลการวิจัยพบว่า

วิธีการพัฒนามุมปัญญาตามแนวทางพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์นั้นมีความแตกต่างกันแต่มี
ได้ขัดแย้งกันแต่ประการใด หากเป็นวิธีการอันหนุนเนื่องซึ่งกันและกัน การใช้วิธีพัฒนามุมปัญญาแบบ
พุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ร่วมกันจะทำให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันยัง
ประโยชน์สูงต่อวิวัฒนาการของมนุษยชาติ

ในขณะที่พุทธศาสน์เน้นการพัฒนามุมปัญญาด้วยระบบ สุตยามยปัญญา (การศึกษา)
จินตมยปัญญา (การพิจารณา) และภาชยามยปัญญา (การอบรม) โดยอาศัยมั่งงักมั่ง (ระบบ
ประสาท ทักษะ (จิต) และญาณ (ความเต็มรอนแห่งสติปัญญาอันจิตสามารถรับรู้โดยบริบูรณ์)
ซึ่งเป็นระบบความรู้ที่สมบูรณ์แบบ วิทยาศาสตร์เน้นการพัฒนามุมปัญญาด้วยระบบประสาททั้งห้าโดย
อาศัยการวินิจฉัยและการพิจารณา เข้าช่วยเพื่อเพิ่มความละเอียดลออในสิ่งที่ศึกษาดังนั้นการพัฒนา
มุมปัญญาแบบวิทยาศาสตร์จึงเป็นพื้นฐานที่ดีอันหนุนเนื่องการพัฒนามุมปัญญาแบบพุทธศาสนาและการ
พัฒนามุมปัญญาแบบพุทธศาสน์ก็รับช่วงพัฒนาการการพัฒนามุมปัญญาแบบวิทยาศาสตร์ได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ

ดลมนรรัตน์ ขากา (2532:193) ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ
เทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบที่มีต่อลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และแนวการดำเนินชีวิตของ
ชาวพุทธและชาวมุสลิมในชนบทศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสุโขทัย จังหวัดนครราชสีมา" ผลการ
วิจัยพบว่า

ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย กรรมและนิพพาน ทำให้ชาวพุทธมีความ
เกรงกลัวต่อผลของการกระทำบาป ไม่สนใจประกอบอาชีพที่ขัดต่อคำสอนของศาสนาพุทธ และมี
การสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำทุกวัน เสียดสละทรัพย์สินบริจาคทาน ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ และ
รักษาศีลห้า

บุญน้อย มุ่งงาม (2533:ก) ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ค่านิยมแบบ
พุทธและการดำเนินชีวิตของชาวพุทธในปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี"
ผลการวิจัยพบว่า

ศาสนาพุทธและพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทต่อสังคมไทยมาก แม้ว่าสังคมกำลังเปลี่ยนแปลง แต่ชาวไทยร้อยละ 95.02 ก็ยังนับถือพุทธศาสนาและชาวพุทธกลุ่มตัวอย่างจากการวิจัยภาคสนาม จำนวน 300 คน จาก 3 กลุ่มอาชีพ คือ พ่อค้าหรือนักธุรกิจ นักศึกษาวิชาครู และนักศึกษายามบาลในวิทยาลัยพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ อุบลราชธานี มีความเชื่อและค่านิยมแบบพุทธเกี่ยวกับการทำงาน วิชาศีล บุญและบาป การดำรงชีวิตประจำวัน ความเมตตากรุณา การแลกเปลี่ยนปัน การอยู่ร่วมกัน ความซื่อสัตย์เมตตา การคบมิตร ความไม่ประมาท การนั่งตนเอง ความสันโดษ การใช้ปัญญาและเหตุผลถูกต้อง และตรงตามหลักพุทธศาสนา แต่ความเชื่อเรื่องกรรมและการใช้ผลของกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของบุญและบาปซึ่งสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันยังไม่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาเพราะมีความเชื่อเบี่ยงเบนว่ากรรมจะให้ผลแก่ผู้กระทำในทางเท่านั้น

นันทนา อังสุวรังษี (2533:ก) ทำการศึกษาเรื่อง "การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยมและการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธในสังคมเมืองและชนบท ที่อยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า

ประชากรส่วนใหญ่ใน 3 พื้นที่ยังคงมีค่านิยมและการปฏิบัติต่อเบญจศีลสอดคล้องตามหลักทฤษฎี คือ มีความเห็นว่าเบญจศีลมีความสำคัญมากและบัญญัติไว้ให้ทุกคนปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคม และเห็นว่า การถือศีลนำไปสู่สวัสดิ พร้อมทั้งด้วยทรัพย์สินและถึงความดับทุกข์ได้ทั้งยังเห็นว่าเบญจศีลไม่ขัดกับสภาพสังคมปัจจุบัน การประกอบอาชีพและการพัฒนาความเจริญของชาติ

สมศักดิ์ ดวงสีเสน (2534:ก) ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษาเชิงวิเคราะห์การทำบุญกิริยาวัตถุ 3 ของพุทธศาสนิกชนไทยในท้องถิ่นที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรมใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้มีอาชีพเกษตรกร และลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี" ผลการวิจัยพบว่า

การทำทาน ทั้งการทำทานในสถานับศาสนา เช่น การใส่บาตร การบริจาคบุญ และการสังคมสงเคราะห์ยังมีน้อย เกษตรกรและลูกจ้างในโรงงานส่วนมากมีการใส่บาตรปีละครั้งสองครั้งเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่า ไม่มีเวลา การสังคมสงเคราะห์ มักจะทำในด้านการบริจาค ช่วยเหลือเพื่อนบ้านในงานศพ งานบวช ฯลฯ มากกว่าการบริจาคการกุศลหรือสังคมสงเคราะห์ด้านอื่น การรักษาศีล เกษตรกรและลูกจ้างในโรงงานยังไม่สนใจในการรักษาศีลอย่างจริงจังซึ่งเกษตรกร

ร้อยละ 80 และลูกจ้างในโรงงานร้อยละ 100 ไม่เคยไปรักษาศีลที่วัดเลย การเจริญภาวนา ซึ่งได้แก่การสวดมนต์ไหว้และการทำสมาธิ เกษตรกรและลูกจ้างในโรงงานส่วนมากไม่เคยสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน แม้การทำสมาธิก็ไม่เคย

พระมหาปริชาพล ดิยานันท์ (2535:ก) ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาแก่อนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาในสังคมปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร จากการวิจัยทางเอกสารพบว่า

พุทธธรรมนั้นเป็นหลักที่พระพุทเจ้าและพระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ในอดีตได้ใช้เป็นแนวทางในการให้คำปรึกษาแก่ศาสนิกชนโดยตลอด ซึ่งมีลักษณะการใช้ดังนี้ คือ

1. การใช้แก้ปัญหามาภาวะวิกฤตหรือปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า
2. การใช้เพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาหรือการปรับตัวของบุคคลให้เข้าสู่สภาพชีวิตอันพึงประสงค์
3. การใช้เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น
4. การใช้เพื่อส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการในด้านคุณภาพชีวิตและคุณธรรม

สิ่งที่เป็นการแตกต่างระหว่างพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับในสมัยปัจจุบัน ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาก็คือ พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลใช้หลักพุทธธรรมในการช่วยแก้ปัญหาโดยมุ่งที่จะก่อให้เกิดสติปัญญาเป็นหลัก ส่วนพระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันมีการผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เข้ากับหลักพุทธธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือช่วยแก้ปัญหา อาทิเช่น สมาธิภาวนา ไทโรศาสตร์ โสยศาสตร์ และพิธีกรรม เป็นต้น

สมนึก ใจกล้า (2536:ก) ทำการศึกษาเรื่อง "การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบัน: เปรียบเทียบระหว่างนักวิทยาศาสตร์กับนักสังคมศาสตร์" ผลการวิจัยพบว่า

ในองค์ประกอบแห่งความเชื่อทางศาสนาที่พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทเจ้า เชื่อกรรม แลของกรรม นรกสวรรค์ และเชื่อความมีอยู่แห่งนิพพาน นักวิทยาศาสตร์มีความเชื่อถึงร้อยละ 66.9 นักสังคมศาสตร์มีความเชื่อร้อยละ 61.1 การแสดงออกเกี่ยวกับการร่วมพิธีกรรมทางศาสนา มีการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล การนั่งสมาธิของนักวิทยาศาสตร์ร้อยละ 44 นักสังคมศาสตร์ร้อยละ 48.9 ระดับแห่งความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนาที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานสำหรับใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น ความสุขของคฤหัสถ์ การบรรลุนิพพานเป็นเป้าหมาย

สูงสุดทางพระพุทธศาสนา เป็นอาทิ ของนักวิทยาศาสตร์ร้อยละ 55 ส่วนนักสังคมศาสตร์ร้อยละ 48 ประสบการณ์ทางศาสนาจากการเคยนั่งสมาธิจนกระทั่งให้ภาวะจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง สามารถทลายใจคนอื่นได้ และประสบการณ์เกี่ยวกับวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว พร้อมทั้งล้างสังขารเป็นเครื่องบอกเหตุ ปรากฏว่านักวิทยาศาสตร์มีถึงร้อยละ 41.2 นักสังคมศาสตร์มีถึงร้อยละ 38.8

สมศรี จินะวงษ์ (2532:บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนของพระสงฆ์ในวัดพัฒนาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยของพระสงฆ์ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการรักษาศีลของพระสงฆ์ และเมื่ออายุมากขึ้น และระยะเวลาการบวชนาน พระสงฆ์จะเปิดรับหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์มากขึ้นและจะเปิดรับวิทยุ น้อยลงถ้าระดับการศึกษาทางโลกสูงขึ้น และจะเปิดรับนิตยสารมากขึ้น เมื่อระยะเวลาการบวชนาน นอกจากนี้ยังพบว่าถ้ามีระดับการศึกษาทางโลกสูงขึ้น จะมีความทันสมัยมากขึ้น พระสงฆ์ที่เปิดรับหนังสือพิมพ์มากขึ้นจะมีความทันสมัยมากขึ้น

จินตวดี พุ่มศิริ (2529:104-105) พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับความทันสมัย และความเชื่อทางศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ความเชื่อทางศาสนาไม่มีความสัมพันธ์กับความทันสมัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อมรา พงศาพิชญ์ (2517:326) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความทันสมัยอันเป็นปัจจัยหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่าสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งซึ่งทำให้ทันสมัย

สรศักดิ์ วิเศษวิชะ (2524:บทคัดย่อ) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของประชาชนในท้องที่บางชั้น เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทันสมัยของบุคคลโดยสำคัญเป็นอันดับแรก อันดับสองได้แก่ การสื่อสารระหว่างบุคคล และอันดับที่สามได้แก่การศึกษา และสรุปว่า ยิ่งบุคคลมีการเปิดรับสื่อมวลชนมากขึ้น มีการศึกษาสูงขึ้น บุคคลนั้นจะมีความทันสมัยมากขึ้นด้วย และยังพบว่า การสื่อสารกับบุคคลนอกสังคมมีความสัมพันธ์กับความทันสมัยอย่างมีนัยสำคัญ

พระนิภา จิตต์ชอบธรรม (2536:บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง ความทันสมัยของ
ประชาชนในเขตหนองจอก จังหวัดกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์
เชิงบวกกับความทันสมัย

โดยสรุปทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาศึกษาครั้งนี้เพื่อที่
จะอธิบายถึง กรอบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ลักษณะทางแนวคิดเกี่ยวกับความทันสมัย
อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสถานแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
พุทธศาสนา รวมทั้งเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย